

ПОСЛЕДЊИ СРПСКИ ТАТАРИНИ РИСТА ПРЕНДИЋ (1800-1892)

Апстракт: Српски дипломатски курири, татари, учествовали су у свим судбоносним догађајима у Србији 19. века. Риста Прендић је најпознатији од свих српских татара. Поред службе у српском Министарству иностраних послова, Прендић је скоро две деценије био и енглески дипломатски курир, са седиштем у Алексинцу, који је тада био једно од најважнијих тачака на путу енглеских курира од Лондона према Индији. Позната је Прендићева улога у догађајима око предаје градова 1867. године.

Кључне речи: Историја српске поште, татарин, дипломатски курир, Милош Обреновић, Хоџес, енглеска конзуларна пошта, Алексинац, енглески путописи, народно одело, предаја кључева утврђених градова 1867, Михајло Обреновић.

Слика о српском поштанском саобраћају у 19. веку створена је претежно између два светска рата, нарочито од 1923. године, када је у Београду отворен први ПТТ музеј. Како су људима најпријемчивије приче о херојима, о људима који су по својим карактеристикама били изнад осталих, код којих су биле појачане и тиме истакнуте, оне особине које су биле пресудне за неки период историје, прича о српским дипломатским куририма, татарима, градила се на основу података о последњем српском татарину, Ристи Прендићу.

Срећна је била околност што су још увек били живи људи који су се Ристе сећали или који су могли да пренесу сећања својих родитеља о овом човеку. Ристини унуци су били

још живи, а неки су, као Миливоје Прендић, били и речити, чак су се и сами бавили писањем. У ПТТ музеј приспели су и Прендићеве лични предмети: документа, фотографије, његов огромни фес, значка енглеског дипломатског курира...

Међутим, Прендићем се нису бавили само поштански историчари. На основу Миливојевих сећања исписане су многе етнографске приче Симе Тројановића и Боривоја Дробњаковића, које су се прикључиле записима Тихомира Ђорђевића, Милутина Вујадиновића и Пера Шоћа. Истраживања се тиме нису окончала. После Другог светског рата о Ристи пишу и његова даља рођака проф. Полексија Димитријевић Стошић, као и пословично темељан

Милан Јовановић Стојимировић, бивши директор Архива Србије.

Било је, дакле, доста записа о Прендићу, али се проблем појавио у чињеници да су ти записи били расути по књигама и часописима који су обрађивали различите области, те није створена целовита, потпуна слика о овом татарину. Желећи да читаоце подсетимо на херојско време српског поштанског саобраћаја, овде ћемо покушати да склопимо мозаик о Ристи Прендићу и кроз његов живот да прикажемо део српске историје.

Младост

Сви биографи пишу да Риста Прендић потиче негде „од Битоља“. У мозаику Ристине биографије, камичак са правом нијансом је пронашао поштански ветеран и бивши управник ПТТ музеја Перо Шоћ. Он је разговарао са Косаром, Ристином унуком, кћерком његовог најстаријег сина Косте Прендића и удовицом генерала Љубивоја Барјактаровића. Госпођа Косара је рекла да је Риста рођен у Магареву, селу које се налази неколико километара западно од Битоља, према Преспанском језеру. Госпођа Барјактаровић је знала да је његов далеки рођак Пренда, или Прендић, био имућни трговац и да је живео у Битољу пред почетак Другог светског рата.³⁵⁸

Постоје минималне несугласице око године рођења. У породици се традиционално мисли да је он рођен

³⁵⁸ Архив ПТТ музеја, Београд. Фасцикла са рукописима, интервјуима и хемеротеком Пера Шоћа, бившег управника ПТТ музеја. Изјава госпође Косаре Барјактаровић од 15. октобра 1951. године,

1800. године³⁵⁹ док неки аутори наводе 1803. годину. Прендићева унука је од свог деде сазнала да је у Јагодину приспео као дете од 10 година, дакле око 1810. године. То је једини податак који имамо, па претпостављамо да је после ослобођења Београдског пашалука, почетком Првог српског устанка, у слободну Србију дошла цела породица Прендића и да је његов отац овде отворио какву трговинску радњу, или механу поред Цариградског друма.

Следећу етапу у Прендићевом животу открива нам Милан Јовановић Стојимировић. Он пише да је мали Риста учио школу у Јагодини и да су му школски другови били Стеван – Стевча Михаиловић и Таса Ивановић – Арачлија. У Јагодини је била удата тетка Јована Белимарковића, те се породица Прендић ородила са овом породицом оженивши младог Ристу са Магдаленом - Мацом, сестром од тетке будућег ђенерала. Тако је Риста ушао у породични клан Белимарковић - Бабадудић, који је на двору Обреновића имао велики утицај. Могуће је да је на овакву одлуку утицало имовно стање породице Прендић, али и цинцарско порекло

³⁵⁹ Архив ПТТ музеја, Београд. Фасцикла са рукописима, интервјуима и хемеротеком Пера Шоћа, бившег управника ПТТ музеја. Изјава госпође Косаре Барјактаровић од 15. октобра 1951. године, као и

Полексија Д. Димитријевић – Стошић, *Кључеви белог града – поводом прославе сто година ослобођења од Турака*, издање аутора, Београд, 1967. стр. 78.

Милан Јовановић Стојимировић, *Татар Риста*, Дуга магазин, број 164 од 15. јула 1961. рубрика *Силуете старог Београда*, Београд 1961. стр. 29.

породице Белимарковић, чији је предак Асли – Марко у Србију дошао у току Другог српског устанка, те га је Милош Обреновић запазио и укључио у шири круг својих присталица.³⁶⁰

*Јован Исаиловић Клађи: Татарин
Риста Прендић.*

*Слика се налази У ПТТ музеју до 1941.
године, а онда је у току Другог
светског рата нестала*

Књажески татарин

У Србији кнеза Милоша (1815 – 1839) нико није могао да се попне степеницама части и славе, а да то не одобри сам кнез. Свако је морао да почне са једноставним пословима, а на следећу, вишу степену је могао

³⁶⁰ Милан Јовановић Стојимировић, *Татар Риста*, Дуга магацин, број 164 од 15. јула 1961. рубрика *Силуете старог Београда*, Београд 1961. стр 29. као и

Милан Јовановић Стојимировић, *Силуете старог Београда*, Београд, 1971. стр 242 – 243.

доћи само ако задовољи захтевног кнеза.

Онај ко је претендовао на високе положаје морао је бити стално у Милошевој близини и код сваког геста је њега морао да има на уму. Риста Прендић је имао предност што је у близину Милоша Обреновића вероватно дошао као један од његових момака, са препоруком породице Белимарковић. Кнез Милош је располагао са једним одредом момака од око 50 људи, којима је руководио Настас Георгијевић, звани Арслан.³⁶¹ Од кнежевих момака се захтевало да буду бистри, издржљиви, вешти на оружју, али и на другим домаћим пословима. Основно задужење момака је било – безбедност кнеза, његове породице и Конака (кнежевског двора) у Крагујевцу, Пожаревцу или Београду, дакле они су били кнежева телесна гарда. Пред вратима Конака увек су стојала двојица наоружаних момака. По неколико њих је било у његовој пратњи, када би кренуо на пут.

За Ристу Прендића кажу да је био бистар, вредан, жилав и енергичан. Био је нижег раста и јахао је вешто. Ове особине је кнез запазио и доделио му је следеће задужење – Риста је постао књажески татарин. Било је то 22. августа 1835. године.³⁶²

³⁶¹ Познат је у документима и као Анастас Ђорђевић и Настас Ђорђевић. О Арслану и момцима говори Милан Ђ. Милићевић у тексту *Кнез Милош и његова околина*, прилогу књиге *Кнез Милош прича о себи*, репринт, Чигоја штампа Београд, 2001. стр. 97 - 104. а још више Нићифор Нинковић у својој књизи *Жизниописанија моја*.

³⁶² Српске новине, број 144. од 1. јула 1884. године, стр. 768.

Бити татарин кнеза Милоша значило је пре свега бити веран кнезу, бити особа од врхунског поверења, јер посао татарина је био да преноси важне дипломатске списе за Цариград, Солун, Видин, Букурешт, Сарајево и сл. Татари су били и део кнежеве покретне канцеларије, јер је кнезу и у путу могла да падне на памет нека важна одлука. У том случају путовање би се прекидало, колона кнежеве свите се заустављала и писар би на лицу места састављао писмо, које би кнежев татарин одмах, у пуном трку однео у одредиште.

Ристина одежда

Кнез Милош је имао оријентални смисао за форму, међутим, он није волео да види да је неко лепо или скупочено одевен и сматрао је да такви људи пркосе њему лично. Чак је и Капетан – Миша Анастасијевић, најбогатији српски трговац у Милошево доба, богатији и од самог кнеза, ишао скромно одевен, да не би изазвао срцбу Обреновића.

У Османском царству је сваки правоверни Турчин имао право да на месту избичује или убије рајетина, хришћанског поданика, ако га види да носи оружје или непримерену одећу.³⁶³ Под овим појмом се подразумевала пре свега одећа од скупочених материјала, а нарочито ако је била црвене или зелене боје. Хришћани нису смели да носе ни фес, па се на Србима фес није могао видети све до око 1830. године,

односно до стицања аутономије. Стога су Срби носили углавном одећу сиве, црне, смеђе или тамно-плаве боје

Међутим, кнежев татарин би, када би пошао на пут, добио пасош у коме је писало:

„Објављује се свакоме, кому знати надлежи, да показатељ овог пасоша, именован [Риста Прендић, татарин Књажески] полази одавде у [Цариград] по делу књажескоме.

Налаже се нашим властима, а Царско-Оттоманске власти учтиво се умољавају, да би реченога [Ристу Прендића, татарина] пустиле до горе поменутог места слободно и безпрепјатствено отићи, и у своје отечество вратити се, притом, по гласу од премилостивог Цара нашег нама дарованих права, **да га не би узнемиравале ни за одело, ни за ношњу оружја** [подвукао М. Ј.], нити за арч или који нибуд данак, а осим тога у догађају, где нужно буде, да би му и рукопомоћ благонаклоно дале. Бољег веројатија ради снабдевен је овај пасош сопственим именован и печатом мојим.

У Крагујевцу, месеца фебруарија 13. дана 1836. год. Сроку на неопредељено време

Милош Обреновић, Књаз Србски³⁶⁴

На основу аутономних права, добијених 1830. године, кнез Милош је од сваког татарина захтевао да буде што лепше, кићеније, одевен када би се појавио пред властима у Цариграду, јер је татарин тамо представљао самог кнеза Милоша

³⁶³ Вукашин Ј. Петровић и Др Никола Ј. Петровић, *Грађа за историју Краљевине Србије*, књига прва, Београд 1882. стр. 5.

³⁶⁴ Пасош се налази у архиву ПТТ музеја у Београду. Инв. бр. VII / 54

Обреновића, а тиме и Кнежевину Србију. Овде наводимо опис одежде Ристе Прендића, према списима Симе Тројановића:

„Одело наших татара било је врло богато и живописно, а ја ћу овде навести само татар-Ристино.

Шалваре дуге до земље, боје црвене, затворено-плаве или маслинасте од fine скерлет-чохе, свиленим гајтаном извезене, а на десној и левој ногавици израђен је био орнамент налик на полумесец, али не „полумесец“ јер би тиме сасвим показивао турски емблем, а он је то хтео да избегне, али макар мало кад је налик, Турцима је ипак годно.

Опасивао се са два појаса. Тараболосом увије цео трбух, а преко њега дође ужи китњаст свилен појас у живим бојама. Силав је био од фина сахтијана, сав извезен златом, а за силавом заденут је стајао сребрњак [пиштољ, кубура са кундаком окованим сребром] и јатаган, кад је на путу.

Јелек, црвен или зелен, од fine кадифе са златним пуцима, на чијим се врховима сјајно по један мали мерцан, красио му је груди. Јелек је сав био везен пуним златним везом.

Преко јелека облачио је ћурче са широким рукавима, боје увек као шалваре, и везено свиленим гајтаном или златом, постава је била од самура, која је око врата и спреда вирила као перваз, да се види како је унутра скупоцено крзно. Имао је и чепкенли-доламу, кроз чије су се просечене рукаве јасно видели свилени рукави од јелека.

На глави велики, огроман фес са широком свиленом кићанком, која је покривала у округ целу горњу трећину феса, а позади за половину

феса висила је и ударала по рамену ћурак, којим се огртао.

Ћурак му је допирао до земље, био је од затворено плаве чохе, постављен бираном лисичином, и сав тако рећи у злату, са златним кићанкама, десно и лево од прсију. Ћурак је коштао 200 # [дуката], зато га и сад у Алексинцу помињу кад неко неће нешто да прокаже: „Кажи, кажи, добићеш татар-Ристин ћурак.“

Кад је био на путу носио је широке чизме, црвене или црне, иначе меке црвене јеменије [плитке ципеле], и онда тозлуке од кадифе, црвене, плаве или зелене, везене златом, да се боја кадифе једва видела.

Риста Прендић

Путничко је одело код татара увек било простије, обично чохано, а увек скупоцено кад иду са писмом к везиру

или кад су уживали плодове свога труда код куће.³⁶⁵

Татарско јахање

Растојање између Београда и Цариграда износи око 900 километара или око 180 путних сати. Када говоримо о путним сатима у 19. веку, не говоримо превасходно о мерењу времена, већ о мерењу удаљености. Наиме, то је дужинска мера од око 5 километара. Сматрало се да је прихватљива брзина путовања од око пет километара на час. Данас то изгледа смешно, јер сваки човек може пешице прећи један километар за 12 минута. Међутим, ако се узму у обзир велике удаљености, од неколико стотина километара, онда се критеријуми мењају. Потребно је, такође, узети у обзир чињеницу да у то време није било путева налик на данашње. То су биле прашњаве, блатњаве или шљунковите стазе преко стрмих планина или кроз густе и тамне шуме Шумадије, испреплетане корењем дрвећа.

Обични путници, који су јахали дванаест до осамнаест сати дневно, а онда су ноћили у успутним мензуланама (поштанским постајама), путовали су од Београда до Цариграда по 10 – 15 дана. Пошто татари од узјавивања у Београду до сјавивања у Цариграду нису прекидали јахање, дакле нису ни спавали, нити се пресвлагали, они су ову раздаљину прелазили за 7 – 10 дана. У изузетним

приликама, и под посебним околностима, српски татари су ову релацију прелазили и за краће време. Татар – Богдан Ђорђевић³⁶⁶ је из Цариграда пошао 27. августа 1830. године, а стигао 1. септембра у ноћ. Тада је донео ферман о аутономији Србије и о наследном кнежевском достојанству Милоша Обреновића, те је зарадио добар муштулук. И татарин Јованча Спасић³⁶⁷ је у неким случајевима ову релацију прелазео за пет дана. Постоји и податак да је татар – ага Лазар Аранђеловић – Инце³⁶⁸ исту релацију прејахао за

³⁶⁶ Богдан Ђорђевић (? – 1862.), татарин, који је стекао чин пуковника и кавалера. Касније је био окружни начелник у Параћину. Био је присталица уставобранитеља и противник кнеза Милоша. Учествовао је 1848. године у походу српске војске против Мађара, омогућивши да се оснује Војводина српска на територији јужне Угарске. Стекао је велики иметак у Параћину, где је и умро. У Београду постоји Татар – Богданова улица.

³⁶⁷ Јованча Спасић (1785. – 1843.) је почео каријеру као татарин, да би постао капетан смедеревски (1835.) и командант Подринско – посавске команде (1837.). Године 1838. члан је српске депутације у Цариграду. Напустио је државну службу после абдикације кнеза Милоша 1839. године. Остао у сећању савременика као груб и суров старешина, прави следбеник и приврженик кнеза Милоша.

³⁶⁸ Лазар Аранђеловић – Инце, (? – 1859.) татарин у доба Карађорђа и татар – ага у Милошево време. Једно време је био надзиратељ мензулане у Крагујевцу и организатор татарске службе у Србији. Веома цењен државни службеник, почасни књажевски ађутант, полковник, кавалер, који је изгледа ипак био привржен Карађорђевићима, јер је по повратку Обреновића, 1859. године, оставио државну службу и повукао се у пензију. Напустио је Србију и отишао у Цариград, где га је ножем убио Милошев агент Докић.

³⁶⁵ Сима Тројановић, *Наше кириције*, Српски етнографски зборник, број 13, Београд, 1909. стр. 104 – 105.

четири дана, 1842. године, када је донео сагласност султана да Александар Карађорђевић постане српски кнез. И у овом случају татарин је заслужио добар бакшиш.³⁶⁹

О јачачким способностима Ристе Прендића говори следећа прича:

„Стари Татар - Риста причао је, да је негде око 1836. затекао кнеза Милоша у Конаку врло љута. Нико му се није смео приближити. Он се умео око њега снаћи и онда кад се други нису смели ни појавити на очи кнезу.

- Шта је Господару, могу ли ја што помоћи,- питао је Татар - Риста.

- Нико сад не може помоћи ни поправити ништа. Онај луди Инца јаше као помаман и носи поруку Везиру и Капућехаји коју бих сад хтео да изменим, јер ми руски посланик из Цариграда саветује нешто сасвим друго...

- Ако није већега зла, то је лако поправити и немој се због тога жестити Господару.

- Како мислиш ти да се то може поправити кад је Инца још јуче рано пошао на пут и можда већ прешао нашу границу?

- Ништа за то, ја ћу ако Бог да Инцу стићи и престићи, а ти ми дај нове бујурдије за то.

Кнез Милош се разведри, разгали и омекша и док се татар - Риста спремао за пут била су готова нова

писма и упутства. При испраћају рећи ће му кнез Милош:

- Чиниш волико, граби као да бежиш од смрти. Ако стигнеш Инцу даћу ти 200 дуката. Ако не стигнеш, не излази ми на очи.

Татар - Риста поздрави војнички кнеза, ободе коња и изгуби се у запрашеном цариградском друму. Јахао је без престанка, без одмора, дању и ноћу, мењајући уморне коње чилим и одморним, не спавајући нигде све до Једрена. Ту нађе Инцу, такође мртва уморна, како спава наслоњен на седло. Брзо га пробуди, саопшти му кнежеву наредбу, па са новом снагом и новим кнежевим писмима и порукама пожури у Цариград, где стиже за равно сто сати од поласка.

По повратку кнез га богато обдари и похвали за ову, у истини најдужу тркачку стазу коју је икад један гласник за тако кратко време прешао.³⁷⁰

Како су српски татари успевали да оборе све рекорде у јахању? Најпре, био је потребан важан повод за такав подвиг, а резултат у виду високе награде би сигурно уследио. Татари су јахали на широком седлу (татарско седло) са високом предњом и задњом страном, тако да се јахач могао мало и наслонити, као на столици. Седло је било постављено дебљим слојем

³⁶⁹ Тихомир Р. Ђорђевић, *Из Србије Кнеза Милоша*, Просвета, Београд, стр. 34. О овим примерима писали су и Сретен Л. Поповић, Михајло Гавриловић, Ото Дубислав фон Пирх, Сима Тројановић, Боривој Дробњаковић, Младен Ж. Радојковић, Никола Гулан, Милан Јовановић Стојимировић и сви они који су писали о српским татарима.

³⁷⁰ М[илутин] В[ујадиновић], *Трка Београд - Цариград за 100 сати*, Наша пошта, свеска 120, Београд, август/септембар 1934. стр 301. Милутин Вујадиновић је био уредник и власник часописа Наша пошта, иначе виши саветник Министарства саобраћаја у пензији. Ова прича потиче од Миливоја Прендића, а помињу је и Тројановић и Дробњаковић.

памука, тако да је било мекано. Оваква седла су прављена у Цариграду.

Да се не би успавали, татари су у току пута врло мало јели, један симит (врста погаче) дневно и доста горког чаја. Против сна им је користила и татар – кафа, односно пар кашичица кафе у праху са мало шећера и воде, некувана, права претеча инстант кафе. Када би им се баш приспавало узимали су последње средство – корен рена који би загризли, тако да им је љутина продувала синусе и разбудила их.³⁷¹

У претходној причи сте прочитали да је Инце заспао у Једрену. То уствари и није било спавање, већ опружање на голој земљи и дремеж, са седлом под главом, који је трајао „черек сата“ (15 минута), док би у мензулани променили коње.

По завршетку путовања татари би се одмарали и спавали по 2 – 3 дана. Међутим, постоје случајеви када су татари, због хитности одговора, спавали само неколико сати, док би се одговор написао и потписао од стране везира или султана, и одмах се враћали назад, јашући непрекидно још недељу дана.

³⁷¹ Сима Тројановић, *Наше кириције*, Српски етнографски зборник, број 13, Београд, 1909. стр. 102 – 103.

Милан Јовановић Стојимировић, *Татар Риста*, Дуга магазин, број 164 од 15. јула 1961. рубрика *Силуете старог Београда*, Београд 1961. стр 29

Др Боривоје Дробњаковић, *Путевима наше земље*, Београд, 1952. стр 48 – 49.

Димитрије Мита Исаковић, *Моје успомене*, Свилајнац 2003. стр 32.

Татарин енглеског конзула

У својим дипломатским манипулацијама и надмудривањима између Турске, Аустрије и Русије, кнез Милош Обреновић је одлучио да успостави присније односе са неком од западноевропских земаља. Успостављен је контакт са британским амбасадором у Цариграду Џоном Понсонбијем,³⁷² који одлучује да за енглеског конзула у Србији постави Џорџа Лојда Хоџеса.³⁷³

³⁷² Џон Понсонби (Sir John Ponsonby, Viscount Ponsonby of Imokilly, око 1770. – 1855), члан британског парламента од 1793, опуномоћени представник Британије у Буенос Ајресу од 1826, Рио де Жанеиру од 1828, Бриселу од 1830. и Напуљу од 1832. године. Британски амбасадор у Цариграду од 1832 до 1841 и у Бечу од 1846. до 1850. године.

³⁷³ Џорџ Лојд Хоџес (George Lloyd Hodges, 1792 – 1862) Године 1832. командује бригадом британских добровољаца у сукобу између португалске краљице Марије да Глорије и њеног оца, бившег бразилског цара Дом Педра, с једне стране и Педровог брата Дом Мигуела. који је желео да узурпира португалски престо, с друге стране. Своје учешће у овој акцији Хоџес је описао у књизи *Narrative of the Expedition to Portugal in 1832, under the orders of His Imperial Majesty Dom Pedro, Duke of Braganza* (Лондон, 1833). Због заслуга у овом рату Хоџес је произведен у витеза и добио је чин пуковника. Године 1837. постављен је за првог британског конзула, а затим и генералног конзула у Београду. Године 1839. са сменом кнеза Милоша, напушта Србију и бива постављен за британског генералног конзула у Александрији, Египат.

О његовом боравку и деловању у Србији писали су: Нил Попов, *Србија и Русија од Кочине крајине до Светоандрејевске скупштине*, Београд, 1870.; Чедомил Мијатовић, *Кнез Милош и пуковник*

Енглески конзулат је званично почео са радом 29. маја 1837. године и смештен је у зграду, коју је нешто пре тога сазидао Хаџи - Никола Живковић, а која је била намењена Државном савету. Касније је у ту зграду смештена тобџијска касарна. Зграда се налазила на простору данашњег парка, између Министарства финансија и Владе Србије, у Улици кнеза Милоша, лево од амама који је некада био у саставу двора кнеза Михајла.³⁷⁴

О британском конзулату, и својој служби у њему, татарин Риста Прендић је Младену Ж. Радојковићу дао следећу изјаву:³⁷⁵

„Кад је за повереника енглеске владе дошао у Србију Хоџес, он је ступио са кнезом Милошем у најтешње лично пријатељство и поверљиве односе; тада је Хоџес замолио кнеза, да му буде на руци за тачно, брзо и безбедно отправљање

дипломатских депеша енглеске владе из Лондона за Цариград и обратно, и да му ради тога стави на расположење једно поуздано службено лице, које ће на граници према Аустрији и Турској посредовати у примању, предаји и преносу долазећих и одлазећих у оба правца дипломатских депеша, а коме ће, по ванредној потреби, моћи поверавати и специјалне мисије, за шта ће му енглеска влада давати пристојну награду.

Кнез Милош је одмах учинио по жељи Хоџесу, и одредио је мене на тај посао, и упутио ме је Хоџесу с тим, да ме овај може употребити на сваку службу и да може слободно имати вере у моју памет и мој образ.

Ја сам тада био кабинетски татарин код кнеза, који ме је као погодно лице препоручио Хоџесу зато, што сам ја још од првих година његове владе успешно свршавао и у Србији и по Турској важне, тешке и опасне поруке, за које је, поред добре среће и божје помоћи, ваљало имати и присебности, опробане одважности и вештине.

Хоџес ме је врло лепо примио и поклонио ми је одмах највеће поверење у дужности, на које ме је одредио у курирској служби између Београда и Цариграда, а ова је служба била удешена овако:

Енглеска влада поставила је у Алексинцу једног сталног курира, коме сам ја био придодат у помоћ, а дипломатске депеше ношене су на овај начин:

Енглески курир доносио је лондонске депеше до Земуна, где их је стални курир из Алексинца заједно са мном примао, па пошто лондонском куриру предамо цариградске депеше, које смо у

Хоџес, Споменик СКА, XVII, Београд, 1892; Бартоломео Куниберт, *Српски устанак и прва владавина Милоша Обреновића 1804 - 1850*, Београд, 1901; Др Михајло Гавриловић, *Почеци дипломатских односа Велике Британије и Србије*, у књизи *Из новије српске историје*, СКЗ, Београд, 1926. и Радош Љушић, *Кнежевина Србија 1830-1839*, ЗУНС, Београд 2004.

³⁷⁴ Сретен Л. Поповић, *Путовање по новој Србији (1878. и 1880.)*, СКЗ, Београд 1950. стр 56. Исто и:

Тодор Стефановић Виловски, *Стари Београд (1820 – 1850)*, Београд, 1911. стр. 49.

³⁷⁵ Младен Ж. Радојковић, *Историја пошта у Србији*, Поштанско – телеграфски весник, Београд, 1894. стр. 295 - 296

Алексинцу примили од дошавањег тамо из Цариграда турског курира (татарина), враћао се онај из Земуна одмах натраг у Лондон; ми пак кренемо се одмах у Алексинац, где нас је у тамошњем карантину чекао турски курир, чију смо пошту у Земун односили, и пошто му предамо лондонске депеше из Земуна, он се враћао у Цариград; - и овако је све то редовно ишло у оба правца у највећој правилности и тачности.

Кнез Милош је строго наложио мензулцијама, да за енглеску службу имају свакад у приправности најбоље коње и да одреде најпоузданије суруџије, те да се енглеска пошта без изговора одмах брзо отправља, а мени је кнез препоручио највећу услужност и пажњу према Енглезима, као и озбиљно старање, да се примање и предавање на границама врши правилно и без икакве сметње.

Догађало се више пута да су ме Енглези слали чак и до Цариграда, са њиховим депешама а и другим поверљивим порукама, почем сам ја врло добро познавао и Турску и Цариград, па сам био погодан за разне послове, а имали су у мени вере.

Ја сам свршио код Енглеза службу као дејствителни кабинетски татарин кнежев, и примао сам уредно моју плату из државне касе, а поред тога и награду од Енглеза, који су за добре услуге и верност били признателни и издашни.

Кнез Милош чинио је Енглезима све могуће услуге зато, што је оних година била у земљи јака партија против кнеза, а која је имала на својој страни Турску и Русију у жељи да се власт кнежева значајно ограничи новим уставом. Енглеска пак подржавала је кнеза Милоша и борила

се у Цариграду против руског уплива; те у току овог дипломатског трвења, кнезу је Милошу било много стало за тим, да се дипломатске депеше енглеске владе за Цариград и из Цариграда тачно, сигурно и с највећом брзином отправљају.“

Овде смо дужни да дамо нека објашњења: од увођења карантина на границама Кнежевине Србије, дакле од 1834. године, путовање путника, а тиме и татара, у смеру са истока на запад прекидано је ради дезинфекције и ради лекарског прегледа, све то у циљу спречавања преноса заразних болести. Прекид путовања трајао је најмање 24 сата, а у зависности од епидемиолошког стања у Турској могао је трајати чак до 42 дана. То се догодило, на пример 1837. године, када је у Турској владала епидемија куге.

Зато је маршрута енглеских дипломатских курира која је некада водила од Беча до Цариграда, прекинута и подељена на три дела: Беч – Земун, Земун – Алексинац и Алексинац – Цариград. Пошиљке које су дошле из Цариграда на границу Кнежевине Србије у Алексинцу, предаване су службеницима алексиначког карантина, који су пошиљке дезинфиковали и одмах предавали Ристи Прендићу. Он их је са енглеским куриром, који је становао у Алексинцу, преносио до Земуна, где су пошиљке опет пролазиле кроз карантин и биле предате бечком куриру, који је чекао са друге стране границе.

Што се тиче Ристине плате, као енглеског татарина, навешћемо исечке из два писма. У писму попечитеља финансија Алексе

Симића, које је он упутио кнезу, стоји:

„Енглески конзул пита колико ће и коме плаћати овде за ајлук Ристе татарина нашег, кога сте му за послугу дали; јербо је он Ристу питао за то, а он му је одговорио да он има само заповест да служи, а да не сме никакву пару узети“...

Одговор кнеза Милоша је био:

„У одговору на Ваше писмо од 12. дек[емврија] којим питате за нашег татарина који спроводи Англичког курира кроз Србију, колико ће му конзул Англически плаћати, препоручујемо Вам да кажете г. Конзулу, да смо ми њему желели учинити љубав са послугом татарина овог,.. нека плати Вама колико хоће, а татарин ће примати плату из казначејства [државне касе] по обичају“...³⁷⁶

Хоцес, међутим, поред редовне плате од српске владе, Ристи исплаћује додатних 10 дуката месечно.³⁷⁷

Риста Прендић у дворишту своје куће у Алексинцу

Тако Риста Прендић служи и српску и британску државу, све до 1839. године, када Србију напуштају и Милош Обреновић и Џорџ Лојд Хоцес. Због привржености бившем кнезу, и неслагања са уставобранитељима, који фактички преузимају власт, Риста у јуну исте године напушта српску државну службу и наставља да ради *comme Tatar ordinaire du Consulat Genèral de S. M. Britanique*.³⁷⁸

Путовање кроз Србију

Сер Остен Хенри Лејард се одлучио да пропутује кроз Србију

³⁷⁶ Архив Србије, Београд, Књажевска канцеларија, 1837. VI. број 1010, од 12. XII 1837 и број 4845, од 17. XII 1837.

³⁷⁷ Живорад П. Јовановић, *Из старог Београда*, Туристичка штампа, Београд, 1994. стр. 86.

³⁷⁸ Архив Србије, МУД, 1845. број 1671/845.

баш у време ванредног стања, кад су овде владали немири због преврата.³⁷⁹

Он, свакако, није знао име татарина који га је пратио, или га није запамтио. Ево његових сећања:

„Српске власти су добиле упутства да ми пруже сваку помоћ, и изричита наређења за све управнике поштанских постаја на мом путу да ми обезбеде резервне коње на свим поштанским станицама. Била је средина октобра, и време је, нарочито ноћу, већ било хладно у планинама и на пустим равницама Србије и Бугарске. Припремио сам се за путовање тако што сам дао да ми се овчијом кожом постави мој стари огртач, који ме је служио током лутања по Истоку. Купио сам пар огромних чизама, такође постављених крзном, простране широке шалваре, какве носе татари, које сам сматрао удобнијим за дуго јахање од лаких европских панталона, и широк шал који сам много пута омотао око паса; опремљен татарским седлом и тешким, широким узенгијама које служе и као мамузе, кренуо сам на своје татарско путовање у Цариград.

Када сам напуштао град при заласку сунца, капије су се затварале због опсадног стања. На челу колоне је био кириција [суруџија] који је водио коња с мојим и татаринским бисагама. За њим је ишао татарин,

³⁷⁹ Мисли се на протеривање кнеза Милоша и ступање на власт малолетног кнеза Михајла, односно на управу намесништва, под контролом уставобранитеља. Преврат се догодио у августу и септембру 1839. године. Каква је атмосфера владала види се по томе што Лејард ситуацију у Србији назива опсадним стањем.

који је дугим бичем непрестано гонио животиње испред себе да иду пуном брзином. Ја сам јахао на зачељу. И поред мрака и лошег пута покривеног дебелим слојем блата галопирали смо онолико брзо колико су нас коњи могли носити преко стеновитих брда и по густим шумама. Наднесене гране су ме више пута скоро избацивале из седла. Мој коњ се често спотицао на каменитом терену и био сам у непосредној опасности да сломим врат. Али коњи су били снажни и хитри, а раздаљине између поштанских постаја кратке. Нисмо губили време при промени коња, и нисмо застајали ни због јела ни због одмора док нисмо прешли српску границу. Током ноћи често нас је заустављала стража која је постављена дуж пута због очекиваног напада на Кнежевину и хаотичног стања у земљи после недавне револуције. Али татарин је знао лозинку и пролазили смо без застоја.

Још се живо сећам тог ноћног јахања кроз шуме Србије – једног од најопаснијих и најнапорнијих подухвата у који сам се икад упустио. По подне следећег дана стигли смо у прилично велики град Ниш, прошавши, док смо улазили, поред пирамиде од људских лобања, трофеј једне турске победе над Србима, која је тада била још очувана.³⁸⁰ Јахали смо кроз уске уличице и базар и даље у галопу, прскајући дебелим црним блатом пролазнике, дућанџије и њихове тезге, а кириција је, као што је обичај када је испред татарина, упозоравао гомилу на његов наилазак

³⁸⁰ Овде Лејард говори о Ћеле кули.

гласним, нескладним повицима и пуцњима бича...

Слабо се сећам свог путовања. Једини догађај кога се сећам јесте да се мој коњ, јурећи галопом за кирицијом, који је викао, и татариним, кроз узан и препун базар, у једном граду кроз који смо пролазили, спотакао на клизавом каменом плочнику и да сам полетео преко његове главе и обрео се усред кројача, који су седећи у кругу, прекрштених ногу, радили свој посао у једној отвореној радњи. Били су јако уплашени овим изненадним упадом, а ни ја нисам био ништа мање изненађен што сам се нашао у таквом друштву – срећом без повреда и убоја...

стигао сам у Цариград пре зоре шестог дана по одласку из Београда. Прешао сам пут од око шест стотина миља неколико сати брже од пуковника Таунлија, краљичиног курира, чије је татарско јахање истим путем лорд Палмерстон поменуо у Доњем дому као најбрже које је забележено. Стога сам био поносан на свој подвиг. Пошто је требало да прође још неко време пре него што се отвори Једренска капија – стамболске капије су тада биле затворене до изласка сунца – сјахао сам, легао на земљу и чврсто спавао све док нисам могао да уђем у град...³⁸¹

³⁸¹ Сер Остен Хенри Лејард, *Аутобиографија и писма* (Austin Henry Layard, *Autobiography and Letters*) 1903, стр 30 – 41, према: Бранко Момчиловић *Британски путници о нашим крајевима у XIX веку*, Матица српска, Нови Сад, 1993. стр. 64 – 67.

Кућа Ристе Прендића у Алексинцу, 1876. године, када је у њој био штаб Врховне команде Српске војске

Енглески дипломатски курири и Прендићева кућа

Најпре је писма енглеског конзула носио само Риста Прендић, а онда је 12. септембра 1837. године у Алексинац дошао и први енглески дипломатски курир Шулберт. Он се уселио у једну собу у оквиру алексиначког карантина, где је 12. маја 1838. године преноћио и сам конзул Хоџес, када је путовао за Цариград.³⁸² Следеће, 1839. године Стеван – Стевча Михајловић, за потребе смештаја енглеских курира или службеника на пропутовању, Шулберту издаје под кирију омању државну кућу, бивши пашин сарај.³⁸³

Десет година касније (1850.), капетан Едмунд Спенсер путује преко Балкана, задржава се у Алексинцу и утиске о овом месту бележи у свој дневник:

³⁸² Архив Србије, Књажевска канцеларија, И, број 329. и 357.

³⁸³ Архив Србије, Књажевска канцеларија, И, број 422.

„Моје задржавање у карантину омогућило ми је да се преко немачког лекара у карантину упознам са два енглеска господина у Алексинцу, пошто су курири Њеног величанства изабрали овај град за своју главну станицу у овим областима Европске Турске. Увек ћу се са захвалношћу сећати пријатних дана које сам провео с г. Гачом, који је, с правом енглеском гостољубивошћу, инсистирао да се преселим у његову кућу чим ми истекне карантин.

Ово је био заиста неочекиван и непредвиђен позив, у земљи која је тако далеко од великог света, и може га оценити само човек који је неко време био ван сваког интелектуалног друштва; јер колико год смо склони да одамо дужно признање лепотама природе, у њеним најромантичнијим и најживописнијим облицима, и да ценимо све вредности пријатних узбуђења које нуде промене и нови догађаји, ипак, после неког времена они досаде и ми пожелимо сапутника чије су идеје шире од идеја једног кириције, свињара или хајдука.

Ушавши у дневну собу г. Гача, на своје велико задовољство угледах на столу свог старог пријатеља, лондонски Тајмс са уваженим Кристофером Нортон, који је у својој величанственој старости и части лежао поред њега. Са каквом радошћу сам поздравио квекерски обојени Квортерли и весели, плави и браонкасти Единбург – чак сам сматрао да је ведро лице газда Панча³⁸⁴ имало враголастији израз

³⁸⁴ Ради се о насловима енглеских часописа који су поштом редовно стизали у Алексинац

откако је стигло у Србију. Само путник који је дуго био одсечен од уживања у богатствима енглеског духа може у пуној мери да цени задовољство с којим сам гутао садржај ових и неколико других прворазредних енглеских публикација.

Веома пријатељски ме је примио и г. Дејвис, из Крикхауела у Јужном Велсу, који је већ неко време лутао стазама и богазама сиромашне Србије. Јутра смо проводили у излетима на коњима, у планини или лову, и, као што се може претпоставити у оваквој земљи која обилује у дивљачи, имали смо сјајну забаву.

Засад су курири Њеног величанства осредње смештени, али када им буде **довршена нова зграда** [подвукао М. Ј.], станица у Алексинцу ће постати веома пријатно свратиште. У Моравици се одлично пеца, крај обилује у дивљачи, а близина великог планинског ланца Балкана, и романтична Босна и Горња Мезија нуде разне пријатне излете због којих се исплати путовати из Енглеске.³⁸⁵

Постоји још једно сведочење о енглеским куририма, које нам је оставио Ристин унук Миливоје Прендић:

„Енглеска пошта била је смештена у кућу старог Татар – Ристе

³⁸⁵ Едмунд Спенсер, *Путовање по Европској Турској 1850.* (Edmund Spenser, *Travel in European Turkey in 1850*), 1851. стр 53 – 73, према: Бранко Момчиловић *Британски путници о нашим крајевима у XIX веку*, Матица српска, Нови Сад, 1993. стр.154 - 155.

Прендића, коју је он ради њих нарочито зидао. У Алексинцу постоји погрешно предање да су ову кућу зидали Енглези, јер без сумње у оно време када је Алексинац био под кровинарама, није се могло замислити да онакву зграду може ко други зидати него каква држава! Енглеских поштарара било је три. То су била велика господа; њихова библиотека заузимала је целу собу на горњем боју [спрату] наше куће; керове су доводили чак из Енглеске и ловили по околини; држали су нарочите куварице и правили разне ексцентричности својствене ондашњим Енглезима. Богата земља, па је богато и плаћала своје чиновнике. Енглеска пошта била је у Татар - Ристиној кући све до 1855. год. и плаћали су 10 фунти месечне кирије. После Кримског рата³⁸⁶ енглески поштари напустили су Алексинац³⁸⁷

На основу ових докумената и сведочења закључујемо да је у Алексинцу од 1837. године боравио један енглески курир (Шулберт), да би их око 1850. године било двојица (Гач и Дејвис), а пред крај њиховог бављења у Србији – тројица. На основу сведочења капетана Спенсера закључујемо да је у 1850. години била у току изградња Ристине куће, те да су се, по завршетку, на спрату ове куће сместили енглески курири.

³⁸⁶ Кримски рат (1853. – 1856.) између Русије и Турске, којој су се прикључиле и Француска, Велика Британија и Сардинија.

³⁸⁷ Миливоје К. Прендић, *Први телеграф и први телеграфисти у Србији*, часопис Југословенска пошта, телеграф и телефон, број 10 – 11, од 1. јуна 1934. Београд, 1934. стр. 7 – 9.

Енглези су поштом редовно добијали енглеске часописе, а временом се сакупила и одређена количина књига, чак цела библиотека. Они су се у доколици бавили ловом, а имали су и ловачке псе. Зато није чудо што се као први ловац у алексиначком крају, и међу првим ловцима у Србији, помиње Коста, најстарији син Ристе Прендића. Костин син Миливоје сматра се за једног од најзаслужнијих ловних радника Србије у првој половини XX века који се, осим ловом, бавио и писањем теоретских радова из области кинологије.³⁸⁸

Кућа Ристе Прендића је била највећа и најлепша у Алексинцу, а налазила се на узвишици, преко пута цркве.³⁸⁹ Риста је кућу уредио по своме укусу. Украшавао је предметима, које је добијао од разних државника или имућних људи које је сусретао. Са путовања у Цариград, Солун, Београд, Битољ или Сарајево Риста је доносио најлепше и најмодерније ствари које би тамо видео. Зато није чудно што су у његовој кући одседали кнез Милош, кнез Михајло, и краљ Милан.

Умео је да ужива у лепим стварима. „Татар-Риста пушио је на чибуцима који су имали богате такуме од ћилибара с прстеновима,

³⁸⁸ О Кости и Миливоју Прендићу као ловцима може се више прочитати у чланку проф. Радомира Вукадиновића, *Ловство у Алексинцу*, часопис Трагања, Алексинац, број 4 / 2001. или на интернет страници Ловачког савеза Србије: www.ecolss.com/prvih_sto_godina.htm

³⁸⁹ Ристина кућа је 1939. године срушена, а на њеном месту је сазидаана алексиначка гимназија. Данас се ту налази Основна школа *Љупче Николић*

који су били искићени дијамантима, тако да су поједини такуми коштали до 50 # [дуката]. Они су стајали у „великој соби“ (сали) на видном месту, које се звало чибукана, и лежали су на учињеној свиласто-белој, власастој кожи од кашмирских оваца, а такуми су се наслањали на једно нарочито везено јастуче. Разуме се да су и лепе наргиле допуњавале пушачки прибор овако виђене личности³⁹⁰

Риста је, осим српског, говорио турски, грчки и енглески језик. У доколици је волео да чита, а када је остарио, онда су му читали млађи. Са својом супругом Магдаленом - Мацом имао је пет синова и две кћери. Све их је окупљао у својој великој кући. У једном тренутку је за истим столом седело укупно 28 чланова породице.³⁹¹

Британска влада је 1855. године повукла дипломатске курире са територије Србије. Од тада су Британци за пренос својих пошљака или превоз својих дипломатских службеника користили јавни поштански саобраћај, који је у Србији био уведен 1840. године. Тако је престала потреба за татарима при британском конзулату, а Риста Прендић је своју службу Њеном Краљевском Вели-

чанству краљици Викторији окончао са 22. јулом 1855. године.³⁹²

Кнез Александар Карађорђевић није хтео да се лиши услуга тако вештог, а угледног, професионалца, иако је могао претпоставити да је Прендић присталица Обреновића. Тако се у Државном календару са шематизмом за 1856. годину, у одељку са чиновницима Попечитељства иностраних дела, могло прочитати:

„Лазар Аранђеловић Инџе – татар-ага, почестни књажески ађутант, подполковник кавалџер.

Риста Прендић – татарин I класе
Петко Михајловић – татарин II класе“...

Курир српске државне управе

Године 1859. опет долази до преврата. Сада на власт долази кнез Милош, а затим његов син Михајло Обреновић. Како то у Србији обично бива када се промене династије, или странке на власти, правоверни обреновићевци решише да отпусте, или пензионишу, представнике бившег режима. На списку се нашао и Риста Прендић. Додуше, он је већ имао 60-так година, па му је и било време за пензију. Али, кнез Михајло је зауставио овај поступак:

- Пустите, - рекао је – да се татарско звање угаси његовом смрћу!³⁹³

³⁹⁰ Сима Тројановић, *Наше кириције*, Српски етнографски зборник, број 13, Београд, 1909. стр. 102 – 103.

³⁹¹ Архив ПТТ музеја, Београд. Фасцикла са рукописима, интервјуима и хемеротеком Пера Шоћа, бившег управника ПТТ музеја. Изјава госпође Косаре Барјактаровић од 15. октобра 1951. године.

³⁹² Српске новине, број 144. од 1. јула 1884. године, стр. 768.

³⁹³ Милан Јовановић Стојимировић, *Татар Риста*, Дуга магазин, број 164 од 15. јула 1961. рубрика *Силуете старог Београда*, Београд 1961. стр 29.

Тако је Риста остао у служби као кабинетски татарин, дипломатски курир од посебног поверења. Можда је кнез Михајло рачунао и на неке Ристине дугогодишње познанике и пријатеље у Цариграду. Један од њих је свакако био Али-паша.³⁹⁴

Према причама татарина Ристе Прендића и Анастаса Јовановића, маршала двора кнеза Михајла, Али-пашу су, као српско дете, у Дреновцу код Параћина отели Турци, у току прикупљања данка у крви. Никада се више није вратио у родни Дреновац, али је успео да се међу јањичарима докаже, да заврши велике школе и доспе до највиших степеница турске власти.

Параћинац Татар – Богдан Ђорђевић и Риста Прендић, који је одрастао у Јагодини, били су Али-паши готово комшије. Зато се догађало да их паша позове, када у Цариград донесу писма из Србије, да седне са њима, проговори на српском језику и попије кафу, уз чибук. Кажу да су од Али-паше и Богдан и Риста добијали лепе и скупocene поклоне³⁹⁵

У ПТТ музеју у Београду постоји пасош, из јуна 1862. године, у коме пише да „курир српске државне управе“ Риста Прендић треба да

путује у Цариград, али не уобичајеним путем преко Ниша, Софије и Једрена, већ аустријском страном, преко Базјаша, током Дунава и преко Црног мора³⁹⁶. Ако се подсетимо шта се тада догађало, видећемо да је то било у јеку ванредног стања када су Турци убили српског дечака Саву Петровића код Чукур – чесме у Београду, а затим и терцумана (тумача) Симу Нешића,³⁹⁷ жандарме Петра Бановића, Милана Аранђеловића и Алексе Јовановића, као и пандура Јована Понерца. Затим је уследило и бомбардовање Београда.

Риста Прендић (први слева), као члан депутације у Цариграду поводом предаје утврђених градова Србији

³⁹⁴ Али – паша, Мехмет Емин (Ali – Paşa, Mehmet Emin 1815 – 1871) образован у Европи, секретар турске амбасаде у Бечу, посланик у Лондону, неколико пута министар иностраних послова и велики везир. Био је представник Турске на конференцији у Канлици, 1862. године, поводом немира у Србији.

³⁹⁵ Полексија Д. Димитријевић – Стошић, *Кључеви белог града – поводом прославе сто година ослобођења од Турака*, издање аутора, Београд, 1967. стр. 104.

³⁹⁶ Пасош се налази у архиву ПТТ музеја у Београду. Инв. бр. ВИИ / 55

³⁹⁷ Симеон – Сима Нешић био је до марта 1860. године управник поште у Крушевцу, а онда је постављен за терцумана, преводиоца за турски језик при главном кварту београдске полиције у Београду. Одлука о постављењу је објављена у *Званичним новинама Књажевства Србије*, № 40, од 2. априла 1860. Убијен је од стране турских полицајаца приликом спровођења кривца за убиство српског дечака код Чукур – чесме. Симинова улица у Београду је добила име по њему.

Веза између кнеза и Јована Ристића, нашег представника у Цариграду, морала се одржавати, али је за српског татарина било сувише опасно да, у време непријатељстава, прође преко целе Европске Турске, кроз густе шуме и преко планина. Зато је овај врсни јахач постао морепловац.

Као гласник са Маратона

После инцидента код Чукур-чесме и бомбардовања Београда, у решавању сукоба је укључена „међународна заједница“. Кнез Михајло је захтевао да се турска војска повуче из утврђења у Србији. Међутим, резултат конференције у Канлици је био делимичан. Срушена су утврђења, Соко и Ужице, а турска посада је остала у тврђавама поред Саве и Дунава, на граници према Аустрији – у Шапцу, Београду, Смедереву и Кладову. Следећих пет година српској дипломатији је најважнији циљ био: како истерати турску војску.

У октобру 1866. године кнез Михајло упућује писмо великом везиру Мехмед Ружди-паши, у коме га моли да посредује код султана Абдул - Азиса у погледу повлачења турске војске из утврђења у Србији, образлажући то чињеницом да су утврђења застарела и да не могу одолети савременој војној техници, а да су Срби лојални грађани Турског царства и да су у стању бранити спољне границе Турске. Стога није потребно задржавање турске војске у Србији. Са садржином овог писма упознат је и Али-паша, тадашњи министар спољних послова, коме се

допао разложен и уљудан тон Михајловог писма.

Почетком следеће, 1867. године, дошло је до промене у врху турске државе. Мехмед Ружди-паша је био незадовољан смером којим се кретала турска политика према Србији, те је поднео оставку. На место великог везира је дошао Али-паша, који је у току следећих месец дана ускладио ставове султана, турског Савета министара, међународне заједнице (Француске, Велике Британије и Аустрије), и написао писмо кнезу Михајлу у коме стоји да је донета одлука о предаји тврђава и повлачењу турске војске.³⁹⁸

Писмо је у Цариграду предато Ристи Прендићу. Риста је, што због зимског времена, што због могућности напада од стране незадовољника новом турском политиком према Србији, одлучио да од Једрена, уместо ка западу, крене на север, према Рушчуку, а онда узводно Дунавом. У Београд је стигао 4. марта. Ево приче о томе:

„Ушавши у кнежев двор 4. марта 1867. године, у једном изузетном психичком стању, још од самих улазних врата, пун снега по оделу, са дугим белим и влажним од снега брковима, не скидајући преко феса завезану шарену вунену мараму, скоро избезумљено, татар-Риста је узвикнуо:

- Ди је књаз? Давајте ми књаза, искам да му кажем, искам да му нешто големо дам!

³⁹⁸ Детаљан опис свих догађаја поводом предаје градова може се прочитати у делу Зорице Јанковић, *Пут у Цариград*, Историјски музеј Србије, Београд, 2006.

Затим је одједном занемео и погледом унезвереним лутао је по одаји, која је у кнез - Михајловом двору служила као чекаоница. Сазнавши да је стигао из Цариграда татар-Риста, три кнежева момка хитро су ушла у чекаоницу у којој је био татар-Риста. Повративши се мало, татар-Риста је викнуо момцима:

- Људи, бре људи, давајте ми књаза, брго, само брго ми го давајте!

Не схватајући шта се с њим збива, кнежеви момци су одмах дозволи кнежевог домоуправитеља Анастаса Јовановића, да он види шта се то збива са татар-Ристом. Када је Анастас ушао у дворску чекаоницу татар-Риста је стајао насред собе. Видевши га психички скоро избежљиво, Анастас је лагано пришао татар-Ристи, ухватио га за обе руке, али се неустрашиви татарин није дао, већ се снажно опирао. Анастас је хтео да уведе татар-Ристу у суседну дворску собу и да га положи на миндерлук, ради одмора и стишавања, и да позове лекара. Благим гласом, Анастас му је тада рекао:

- Ајде, татарине, малко да си легнеш, само малко, колко да си одмориш, па ћемо после да си зборимо.³⁹⁹

Тада се татар-Риста на њега скоро продрао:

- Море, госпон-Настасе, како си легање тражиш од мене. Давај ми књаза, искам код књаза. Туј, ето туј имам за њега коца нешто големо.

Затим је својом десном шаком ударао снажно по великој кожној торби, која му је још увек висила о левом рамену.

- Тој, што си имам туј, искам само на књаза лично да си давам и на никога више.

Затим га је глас поново издао. Он је престао на моменат да говори, али, у себи је имао толико још моћи и својом руком је ударао по торби у којој је било Али-пашино писмо, које је требало лично кнезу Михаилу да се преда...

Анастас Јовановић је тада викнуо кнежевим момцима:

- Брго си, момци, само брго по Пацека [личног лекара кнеза Михаила]. Човек си је од нешто скренуо сас памет. Човек си мре, пред наше си очи, а ми му ништа не помагамо, ама ич му не помагамо.

Затим је са стола Анастас зграбио једну пљоснату стаклену боцу, у којој је стајала вода и попрскао је татар-Ристу, да би га освежио и повратио. Кад се татар-Риста мало прибрао и схватио речи које је Анастас изговорио кнежевим момцима, јаким и строгим гласом му рече:

- Настасе, море какав си Пацек, ич ми не треба. Књаза ми, Настасе, давај, само књаза и то брго, јер коца си време одмица и зато си искам књаза.

Када се татар-Риста мало примирио, онда га је Анастас лаганим гласом упитао: какву то поруку кнезу доноси од султана, кад је тако сав збуњен.

- Море, Настасе, султан нам дава кључеви од Београд и од други градови. Ето, туј си је писмено сочиненије од султана за нашега си књаза.

³⁹⁹ Риста и Анастас говоре јужњачким дијалектом, јер потичу из тих крајева, Риста је од Битоља, а Анастас из Враца, у данашњој западној Бугарској

Затим је опет снажно ударао својом десном шаком по торби у знак потврђивања. Чувши ове лепе вести, сада се и Анастас силно узбудио, вртео се по соби, као да тражи некога коме би саопштио ту срећну вест. Три дворска момка, који су од доласка татар-Ристе били очевици ових силних емотивних сцена између Анастаса и татар-Ристе, не знајући шта се све то одиграва, стајали су као некакви кипови крај врата и немо посматрали њих двојицу...

Анастас предложи татар-Ристи да се умије, очешља и мало да се дотера од дугог и тешког пута, па да онда изађе пред кнеза, али татар-Риста је одбио. Хтео је кнезу да преда писмо великог везира Али-паше онакав какав је у галопу од Цариграда до Београда дошао; сав задихан, промрзао и пун снега по своме оделу.

Видећи пред собом једног раздраганог родољуба, Анастас, који се и сам мало психички прибрао, уђе у собу Димитрија Јоксића, кнежевог личног секретара, да га умоли да извести кнеза о доласку татар-Ристе. Јоксић лаганим кораком уђе у кнежеву радну собу, и веома благим гласом саопшти му да је татар-Риста дошао из Цариграда и да му је од султана донео лепе и веселе абере...

У томе моменту кнез Михаило седео је за својим радним столом. Хитрином једног снажног младића скочио је са своје столице, пошао према вратима и викнуо снажним гласом:

- Где је тај ђаволски татарин? Дајте ми га брзо овамо. Данима га грозничаво очекујем!

Сада је и Јоксић појурио у собу, у којој је био татар-Риста са Анастасом Јовановићем, да би га увео у кнежеву

радну собу. Јоксић је са татар-Ристине главе брзо скидао мараму и фес, а Анастас вунену мараму око врата. Изашавши пред кнеза, татар-Риста се дубоко поклонио, а уз помоћ Димитрија Јоксића и Анастаса Јовановића брзо је откопчао своју велику кожну курирску торбу, из које је извадио ролну од пергаментна, која је била у једном мањем, мрке боје кашмирском шалу који је брзо скинуо и пергаментну ролну предао је кнезу. У тој ролни налазило се писмо великог султановог везира Али-паше, упућено кнезу Михаилу. Предајући кнезу ово политички значајно везирово писмо, татар-Риста је гледао кнеза право у очи, али није био кадар од силног узбуђења ни речи да проговори. Тај свој моменат пун узбуђења, татар-Риста је после често приказивао овим речима:

- К'д си угледа' књаза, уста ми се затворише, језик ми се закачи, глас ми се пресече, зуби ми зацвочоташе, ноге ми заклецаше, ватра ми си пође низ грбину, трескавица ме уфати и ја си у тај час на књаза ни речи не прозбори, да ће ме због тог увек резил да бидне и од г. Настаса и од г. Јоксића, а већ од књаза и да си не зборим, кол'ко се од њега орезили'. Ја си тад књаза само гледа' а он си смеја и не знам на кога се смеја: да л' на мен', да л' на писмо Али-пашино, што га књаз држа у своје руке, да л' се онако само смеја, али ... књаз се смеја...

Стојећи на вратима своје радне собе, кнез Михаило је нервозно скидао пергаментни омот, окружен својим домоуправитељем Анастасом Јовановићем, својим личним секретаром Димитријем Јоксићем и својим куриром татар-Ристом Прендићем. Када је на брзину

прочитао Али-пашино писмо, прелетајући својим погледом преко редова писма, узбуђен и насмејан, са црвенилом које је прелазило преко његовог увек бледог лица, узвикнуо је:

- Машала, машала татарине, добра част има да ти падне, само кад узмем кључеве од града у своје руке!⁴⁰⁰

Милан Јовановић Стојимировић, у својим Силуетама старог Београда, писао је да се татар-Риста, одмах после пријема код кнеза, скљокао од исцрпљености. Повратио се пошто су га истрљали коњаком, а онда је следећих тридесет сати провео спавајући, запретен у пројино, кукурузно, брашно. За то време није ништа јео, осим једно ровито јаје, и ништа није пио, осим један филцан чаја.⁴⁰¹ Само да се подсетимо, Риста Прендић је тада имао скоро седамдесет година!

⁴⁰⁰ Полексија Д. Димитријевић Стошић, *Кључеви Белог града, поводом прославе сто година ослобођења Београда од Турака*, издање аутора, Београд, 1967. стр. 78 – 82. Прича потиче од Ристе Прендића, преко његовог унука Миливоја Прендића и Анастаса Јовановића, преко његове кћерке Катарине Јовановић, које је Полексија Стошић интервјуисала. Прича је, дакле, аутентична, из два независна извора. Основни подаци су се поклапали, али је вероватно и мало „накићена“, како то обично буде када се дуго препричава, или се преноси из друге руке.

⁴⁰¹ Милан Јовановић Стојимировић, *Татар Риста*, Дуга магазин, број 164 од 15. јула 1961. рубрика *Силуете старог Београда*, Београд 1961. стр 29.

Предаја кључева утврђених градова

Две недеље касније, 18. марта, заједно са кнезом Михајлом, као члан српске делегације, Риста се укрцао на брод Делиград и упутио се у Цариград. Делегација је у Цариград испела 21. марта. посетила је Велику Порту, великог везира Али-пашу, министра иностраних дела Фуад-пашу и цариградског патријарха Григорија ВИ. Султан Абдул – Азис је делегацију примио више пута. Једном приликом је одликовао све чланове делегације, те је и Риста Преднић примио орден Меџидије. Последњег дана посете Цариграду, 30. марта, султан је кнезу Михајлу предао ферман којим му поверава тврђаве у Србији. У Београд је делегација испела 4. априла 1867.

Свечана предаја кључева утврђених градова извршена је на цветни четвртак, 6. априла 1867. године, на трибини, постављеној на Калемегдану, пољу испред београдске тврђаве.

„У један сат шестог априла, кнез Михаило је у двору приредио свечани ручак на којем су били: чланови породице Обреновић, Министарски и Државни савет, председник Народне скупштине, председник Београдске општине, председник Касације и председник Апелације, сви са својим породицама. На том свечаном ручку био је и Татар-Риста са својом женом Мацом, коју је кнез био нарочито позвао да дође из Алексинца у Београд на свечаност.

После ручка гости су са домаћином прешли у црвени плишани салон на црну кафу. А када су се гости после ручка разишли, кнез

Михаило је задржао Татар-Ристу и у једној кожној кеси дао му је сто дуката, као израз своје захвалности, што му је донео благоизвестије великог везира Али-паше.⁴⁰²

Цео Београд је био искићен цветним гирландама. Народ, приспео ис свих српских крајева, је клицао, а на улицама се играло коло. Ево извештаја са лица места:

„У четири сата по подне, неколико гласова из гомиле је на Теразијском сокаку повикало снажно, да се орило целим сокаком:

- Гле, браћо и сестре, књаз нам долази са председатељем Гарашанином. Ура! Живео књаз, живео председатељ Гарашанин!

Овом клицању придружила се сва скупљена гомила света, бацивши погледе ка путу, који води на двор, одакле су кнез и Гарашанин долазили. У томе моменту су народне банде засвирале тада у Србији врло популарно оро: Ситно коло до кола, чуло се до Стамбола и Нишлије су прве заиграле. Једна изванредна и витка Нишлијка, Дарка, жена тридесетих година, која је дивно певала и играла, повела је коло. У десној руци држала је бели рубац и њиме је махала приликом играња. По исказу очевидаца, лепа Нишлијка Дарка играла је са пуно севдаха и слободе и у игри тело јој се све кршило. Од велике радости што се кнез Михаило и председатељ Гарашанин налазе међу народом,

гомила их је увукла и они су заиграли. Кнез се ухватио до коловође, а Гарашанин мало даље од кнеза.

Коловођа, лепа Дарка, пуна поноса што до ње игра кнез, играла је са заносом и махала је својим рупцем по ваздуху. Многи су посматрачи ове игре тапшали и кнезу и коловођи. А када се коло завршило, кнез Михаило, као сваки центлмен, коловођи се дубоко поклониио и са Гарашанином пошао кроз гомилу веселого света, потпуно слободно, а гомила га је урнебесно поздрављала...

Када се кнез од коловође, лепе Дарке, удаљио, она је подигла своју леву руку и снажним гласом узвикнула је, језиком свога Ниша, гомили око себе:

-Људи, бре, проклет бија онај кој си ми ову руку обања к'д си умрем, јер она си је књаза у оро држала. Ура, живео књаз!

Сакупљени свет јој је неколико пута викао:

-Живела липа Нишлика, живела лепа Дарка, живео кршни коловођа. Живео велики књаз, живела слобода. Ура!⁴⁰³

Увече, кнез Михајло је у згради Београдске општине приредио бал. „После званичног књажевог ора, на балу су се играла још и ова кола: Моравац, Жирино коло, Четворка, Заплет, Неда гривна, Капетан-Ђорђија, Нишевац...

⁴⁰² Полексија Д. Димитријевић Стошић, *Кључеви Белог града, поводом прославе сто година ослобођења Београда од Турака*, издање аутора, Београд, 1967. стр. 148.

⁴⁰³ Полексија Д. Димитријевић Стошић, *Кључеви Белог града, поводом прославе сто година ослобођења Београда од Турака*, издање аутора, Београд, 1967. стр. 151 - 152.

Коло Лепа Маца⁴⁰⁴ повела је Маца, жена татар Ристе Прендића, са кнезом Михаилом, који је ову жену много ценио и био чест гост у њеној великој и луксузној кући у Алексинцу, у чијим је цветним и пространим вртovima кнез Михаило живио и посматрао шетњу дивних паунова, чије се перје пресијавало.

Али, играле су се и окретне игре: шнел-полка, калуп, тајч, валцер, шотиш-полка и коло Островљанка.“

⁴⁰⁴ Полексија Д. Димитријевић Стошић, *Кључеви Белог града, поводом прославе сто година ослобођења Београда од Турака*, издање аутора, Београд, 1967. стр. 173.

Многи аутори тврде да је коло *Лепа Маца* добило име по Магдалени – Маци Прендић, која је била изврсна у колу.

Портрет краља Милана Обреновића са посветом Ристи Прендићу

А шта је после било

Само две године касније кнез Михајло је убијен. Кажу да је стари тарарин Риста завапио:

- О, мајке, мајке, душа ме боли, срце ми се од жал' кида, што доброг си и честитог књаза ја преживе, на моју си грдну несрећу. Све ми од књажеву погибију, од онај си проклети црни час потамне у овај си мој пуст и проклет си живот. Али, што су рекли Турци: К'смет, к'смет [судбина] и пусто, нема си куд'.⁴⁰⁵

Наставио је да служи новог Обреновића, Милана.

Последњи пут је за Цариград кренуо 1876. године, али овог пута поштанским кочијама, а не на коњу. Кад се вратио није се могао нахвалити, како је сада „пријатно и лако“ путовати у Цариград. Као да је лако и пријатно човеку у осмој деценији свога живота труцкати се у поштанским колима по калдрми, девет стотина километара до Цариграда и назад!⁴⁰⁶

У току Српско-турских ратова (1876 – 1878) кнез Милан је штаб Врховне команде Српске војске сместио у Прендићеву кућу у Алексинцу. Ту је била смештена и

⁴⁰⁵ Полексија Д. Димитријевић Стошић, *Кључеви Белог града, поводом прославе сто година ослобођења Београда од Турака*, издање аутора, Београд, 1967. стр. 82.

⁴⁰⁶ Сима Тројановић, *Наше кириције*, Српски етнографски зборник, број 13, Београд, 1909. стр. 104.

главна телеграфска штација Српске војске.

Крајем 1882. године Риста Прендић је коначно пензионисан. Али када је добио решење о пензионисању, утврдио је да му није урачунато време када је радио за кнеза Милоша и док је радио при енглеском конзулату, дакле неких двадесет година, све до 1855. године. Уложио је приговор, па се о његовом приговору расправљало на Народној скупштини. На скупштини је преовладало мишљење да је Риста предано служио интересима Србије и када је радио за конзулат друге државе. И тада је посао часно обављао и доприносио слави српских државних чиновника. Тако је у Српским новинама број 144, од 1. јула 1884. године, на страни 768. објављено:

„Одобрено решење Народне скупштине Ристи Прендићу – уважавају се године указне службе и оно време када је у државну службу ступио, као и оно које је на служби при конзулату Велико Британском провео, а то је од 22. 8. 1835. па до 22. 7. 1855. године“

Једном приликом је краљ Милан са краљицом Наталијом посетио Ристу у Алексинцу, боравио у његовој кући и поклонио му свој портрет са посветом: „Старом пријатељу дома Обреновића, Господину Ристи Прендићу, у знак оцене његове постојане оданости и у знак захвалности на његовом усрдном гостољубљу, кога се вазда пријатно сећа, М. М. Обреновић“⁴⁰⁷ Риста је собу, у којој је краљевски пар провео неко време,

назвао – соба краља Милана и краљице Наталије.

Умро је 1. јануара 1892. године, на граници две године, тако да неки аутори као годину смрти рачунају и 1891.

⁴⁰⁷ Оригинал фотографије са посветом налази се у Историјском музеју Србије.